

Gullmedalje NM hifi 2022. Stina Ringdal Strøm, Bergen katedralskole

Tema: Forbruk og bærekraftig utvikling

Oppgave

Skriv en sammenhengende tekst om forbruk og bærekraftig utvikling.

Du kan selv bestemme omfanget og disponere rekkefølgen av punktene, men i besvarelsen din skal du vise din historie- og filosofifaglige kompetanse ved å

- • gjøre rede for utviklingen av det moderne samfunnet som et forbrukersamfunn og forklare sammenhengen mellom de historiske utviklingstrekkene du redegjør for, og vår tids globale kriser (klima-/miljøkrise, råvare-/utarmingskrise, fattigdom vs. enorm rikdom)
- • kommentere, blant annet med utgangspunkt i begrepet «bærekraftig utvikling»:

Regjeringens perspektivmelding [2013] legger opp til en dobling av det norske forbruket innen 2050; dette for å sikre stabilitet i produksjon, etterspørsel og sysselsetting, og dermed Norges posisjon som et av verdens rikeste land i et globalisert konkurranseklima.

(Utdrag fra *Jobb nummer én* av Arne Johan Vetlesen, professor i filosofi, Universitetet i Oslo. Klassekampen 18.03.14)

- • drøfte påstanden «Egoisme driver verden framover»

I teksten din kan du trekke inn andre punkter som du mener er relevante og interessante, og som gir deg muligheter til å trekke inn mer av den historie- og filosofifaglige kompetansen din. Du kan velge blant punktene under eller bruke dine egne.

- - «Greed is good!»
- - «Opprettholdelsen av verdens fattigdom er verdens største menneskerettighetsbrudd –
og ansvaret ligger på alle!»
- - Demokratiets utbredelse har skjedd parallelt med kapitalismens materielle vekst. Kan demokratiet fatte vedtak om negativ vekst?
- - Godene må fordeles rettferdig – også med tanke på kommende generasjoner.

Gullmedalje NM hifi 2022. Stina Ringdal Strøm, Bergen katedralskole

Bærekraftig utvikling- verken mulig eller ønskelig

I løpet av de siste 200 årene har verden sett en økning i velstand som menneskeheten ikke har sett like til tidligere. Den industrielle revolusjonen har åpnet for utvikling på mange områder, og denne utviklingen har gitt flere mennesker tilgang på flere goder enn noen gang før. Men, denne utviklingen har også sine baksider. Som følge av den står vi nå overfor noen av de største utfordringene menneskeheten har møtt på. Kan de økonomiske systemene vi har per dags dato ta oss inn i en bærekraftig fremtid, eller legger disse systemene til rette for en egoisme med farlige konsekvenser? Hva innebærer disse systemene for samfunnets fremtid og individets sjel liv?

Når en skal ta for seg det moderne forbrukersamfunnet, må en også ta for seg utviklingen av dette. Et naturlig startpunkt å ta i bruk er den industrielle revolusjonen. Det er nettopp på grunn av denne revolusjonen at samfunnet klarer å produsere de enorme mengdene med varer som trengs for å drive et slikt forbrukssamfunn som vi har i dag. Når maskiner kan gjøre arbeidet for oss, kan vi produsere flere varer, og man frigjør tid som fører til et økende behov for flere varer. Da en stor del av befolkningen kun kjøpte det aller nødvendigste i forkant av den industrielle revolusjonen, kjøper folk i dag for det å kjøpe sin egen skyld. (Moum, 2018, s. 33) De teknologiske fremskrittene har ført til en langt mer behagelig levestandard for de fleste. Dette kan i stor grad tilskrives den liberalistiske økonomien som blomstret sammen med den industrielle revolusjonen. (Moum, 2018, s. 183) Den klassiske økonomiske liberalismens far, Adam Smith, formulerte sine økonomiske teorier som noe som kom til å gjøre nettopp dette, øke den samlede velstanden. Han talte frihandelens sak, og mente at dersom man fjernet toll og avgifter på varer, ville dette senke prisene på disse varene og dermed gjøre dem mer tilgjengelig for folk flest. Videre introduserte den økonomiske teoretikeren David Ricardo tanken om komparative fordeler, som går ut på at hvert land, eller hver bedrift, produserer det de egner seg best til å produsere, og slik kan man øke det totale volumet på varer. (Moum, 2018, s. 180) Dette var sentrale tanker som bidro til den globale kapitalistiske økonomien som råder i dag.

I lag med den klassiske økonomiske liberalismen og den industrielle revolusjonen, vokste det også frem en tanke om moderniteten, eller det moderne prosjektet. Dette kan i korte trekk beskrives som et prosjekt om å gjøre verden til et bedre sted, og har røtter i de mulighetene for materiell forbedring som den industrielle revolusjonen åpnet. Tanken er at å underlegge seg naturen, og det å få mer kunnskap, er noe som kan gi oss bedre liv. (Moum, 2018, s. 21)

Matproduksjonen har økt, vi har mer kunnskap om hygiene og medisin og praktiske ting som å bevege seg fra et sted til et annet går lettere i dag enn før den industrielle revolusjonen. (Moum, 2018, s. 43-47) Med bakgrunn i dette kan man si at det moderne prosjektet langt på vei har lyktes, og denne suksessen har i stor grad vært med på å begrunne det kapitalistiske systemet til den dag i dag. Men, flere problemer har også oppstått. Kapitalismen og menneskets tilgang på varer har fundamentalt endret måten vi ser på forbruk. «Muligens har vi gjort det så naturlig å forbruke at vi ikke lenger tenker over det», står det i en kronikk som ble gitt ut i Aftenposten. (Hansen, 2013) Verken David Ricardo eller Adam Smith kunne ha forutsett akkurat hvor mye produksjonen kunne komme til å øke, men forbruket til innbyggerne i flere industrialiserte land, som Norge, har nådd svimlende høyder. Dette forbruket koster mye av naturens ressurser, og i dag står vi overfor en enorm miljø- og klimakrise. Dersom alle mennesker i verden hadde levd med et likt forbruk til nordmenn, ville vi trenge tre jordkloder. (Hansson, 2015) Enorme mengder CO2 slippes ut i atmosfæren som bidrar til global oppvarming, og den grove forsyningen av jordens ressurser tærer på det

Gullmedalje NM hifi 2022. Stina Ringdal Strøm, Bergen katedralskole

biologiske mangfoldet, noe som kan få ringvirkninger i økosystemene. Dette utgjør en eksistensiell trussel for alle, men allerede i dag kan man se urettferdigheten disse konsekvensene får. De rikeste har blitt rikere, og deres forbruk fører til at ressursgrunlaget til verdens fattigste blir tatt fra dem mens de står overfor en klimakrise. Global oppvarming fører til tørke, som igjen kan føre med seg sviktende avlinger og hungersnød. Sosial urettferdighet i form av ekstreme økonomiske forskjeller har vært et problem som har kommet av det kapitalistiske systemet i lang tid, men som blir særlig aktuelt i vår tid når man ser at de rikes overforbruk bokstavelig talt kan føre til de fattiges undergang.

I regjeringens perspektivmelding fra 2013, legges det opp til en dobling av det norske forbruket innen 2050. Begrunnelsen for dette er å sikre en stabilitet i produksjon, etterspørsel og sysselsetting, og slik ivareta Norges posisjon i det globaliserte konkurransemiljøet. (Vetlesen, 2014) Med utgangspunkt i de enorme konsekvensene industrialiserte nasjoner som Norge sitt forbruk får for verden, vil mange hevde at en slik perspektivmelding er uforsvarlig. Likevel mener noen at det er mulig å beholde det kapitalistiske systemet med enorm produksjon og forbruk om man legger til rette for at utviklingen går i en bærekraftig retning. Begrepet bærekraftig utvikling blir ofte tilskrevet til tidligere statsminister Gro Harlem Brundtland da dette begrepet ble brukt i en rapport av FNs kommisjon for miljø og utvikling under hennes ledelse i 1987. Tanken om bærekraftig utvikling er en som viderefører det moderne prosjektet og alle de materielle godene dette medbringer, samtidig som at målet er å

ikke ødelegge for fremtidens generasjoner. (Moum, 2018, s. 210) Dersom industrialiseringens teknologiske fremskritt har ført til kreftbehandlinger og muligheten å fly hele jorden rundt, kan den kanskje også rydde opp i de konsekvensene den skaper selv. Det er en stor tiltro til fremskrittet som ligger til grunn for den bærekraftige utviklingen, men mer enn 30 år etter at denne rapporten ble lagt frem, er ikke bekymringene for klima- og miljøkrise blitt noe mindre. Tvert imot, de farligste konsekvensene av global oppvarming og ødeleggelse av økosystemer virker kun mer nærliggende. Dermed vil flere hevde at denne tiltroen til kapitalismens funksjoner er ubegrunnet, og at det er behov for å endre kurs fullstendig før det er for sent.

I motsetning til bærekraftig utvikling, er det flere som nå snakker om en bærekraftig tilbaketrekning. Det er umulig å doble det norske forbruket innen 2050 uten å ødelegge for fremtidens generasjoner, til og med dagens generasjoner. Forbruket må kuttes ned. En representant for en slik tenkning er den britiske vitenskapsmannen James Lovelock. Han snakker om menneskers forbruk i perspektiv av en Gaia-teori, en teori som baserer seg på at alt i verden eksisterer i et samspill. (Moum, 2018, s. 212-213) Store inngripen i naturen vil også føre med seg store konsekvenser fra naturen sin side. Det moderne prosjektet tar utgangspunkt i et for antroposentrisk verdensbilde, der menneskets velstand har blitt prioritert over alt annet, uten å ta hensyn til de større sammenhengene. Dette hevder den norske filosofen Arne Næss, som tar utgangspunkt i dypøkologien som er en filosofi som ligger nært opp til Lovelock sin Gaia-teori. (Moum, 2018, s. 215) Altså blir en av vår tids store konflikter den mellom de med tiltro til kapitalismens evne til utvikling, og de som mener at de større økologiske sammenhengene ikke tas høyde for innen dette systemet. Når det legges frem perspektivmeldinger som forutsetter bærekraftig utvikling og fortsatt økonomisk vekst, kan man ikke si at det er bred enighet om dette. Likevel har tanken om bærekraftig tilbaketrekning vist seg kontroversiell, da dette innebærer en radikal endring i livsstil for mange, som når Lovelock peker på redusert kjøttforbruk som et av de viktigste virkemidlene man kan ta i bruk i møte med klima- og miljøkrise. (Moum, 2018, s. 214)

Gullmedalje NM hifi 2022. Stina Ringdal Strøm, Bergen katedralskole

Grådighet er bra. En slik tenkning står i kontrast til den dypøkologiske filosofien til Arne Næss som tar langt mer enn individet i betraktning. Flere vil mene at grådighet er den mest grunnleggende mekanismen som er til stede i kapitalismen. De positive konsekvensene som økt matproduksjon og levestandard er muligens bare utilsiktede virkninger av grådigheten til bedrifter og produsenter. Likevel er de positive konsekvensene umulige å overse. Det er grunn til å tro at de aller færreste ville valgt å leve i et førindustrielt samfunn om de fikk muligheten

til det. Tilhenger av dypøkologien eller ei. Mennesket er i stadig utvikling, men det er uenighet om hvilken retning denne utviklingen burde ta. En som talte grådighetens, eller egoismens sak var den amerikanske forfatteren Ayn Rand. Hun hevdet at egoismen er noe av det som driver verden fremover. Moral bør baseres på hva som ligger mennesket naturlig, ikke noe annet, og det som ligger mennesket naturlig er egoismen. (Hessen, 2001) Det er med andre ord menneskets selvopprettholdelsesdrift som gjelder oss selv og våre aller nærmeste som fører til utvikling. Egoismen kan få sine positive konsekvenser for samfunnet. Med utgangspunkt i Rand sin tenkning, er det en misoppfatning at det kun er altruisme som kan få positive virkninger. Kreftforskning kan legitimeres og begrunnes i egoismen, særlig om forskningen er gunstig for forskerens lommebok. Den samme motivasjonen for å drive med slik forskning hadde ikke vært der om forskeren ikke hadde tjent på det. Rand sin tenkning med individet i sentrum av moral, kan støttes gjennom Friedrich Nietzsche sin filosofi om overmennesket. Nietzsche sin filosofi tar i stor grad utgangspunkt i det notoriske utsagnet «Gud er død». Altså er det ingen høyere maker over individet som kan pålegge det noen moral. (Moum, 2018, s. 148) Fokuset bør ligge på selvtutfoldelse og selvopprettholdelse, og denne tenkningen kombinert med den liberale økonomien vil muligens føre med seg en trickle down- effekt, der også de som er lenger nede på den kapitalistiske rangstigen vil nyte av kapitalistens suksess. (Fjeld, 2021) En kapitalist kan langt på vei beskrives som et overmenneske. Rand taler for at egoismen vil drive verden og utviklingen fremover, men man kan også finne en eksistensialistisk begrunnelse for pengejaget i form av filosofien til Nietzsche.

Det finnes imidlertid andre eksistensialistiske filosofer som i likhet med Nietzsche tar utgangspunkt i en sekulær tenkning, men som ikke kommer til like egoistiske konklusjoner. Blant disse er den franske filosofen Simone de Beauvoir. Hun hevder at det er i individets beste interesse å legge til rette for andres frihet og realisering. Dette er et frihetsbegrep hun deler i flere deler. På den ene siden har man sin eksistensielle frihet, og denne er på sett og vis ukrenkelig. Men det blir en misforståelse å hevde at siden alle mennesker er født frie, som ville vært å referere til menneskets eksistensielle frihet, at dette betyr at alle har like muligheter til å for eksempel delta i en svært konkurransepreget økonomi. Noe som til tider kan fremstå som en begrunnelse for den kapitalistiske økonomien vi har i dag, nemlig at alle har mulighet til å delta i den om man bare jobber hardt nok. Beauvoir derimot omtaler i tillegg den konkrete friheten, som er det konkrete, eller materielle, grunnlaget friheten vår baserer seg på. (Moum, 2018, s. 171) Med utgangspunkt i dette begrepet kan man si at de som stiller

dårligere økonomisk også er mindre frie. Beauvoir mener at å engasjere seg for andre sin frihet er blant de mest meningsfulle handlingene man kan gjøre, og da vil kampen for økonomisk rettferdighet stå sentralt. (Moum, 2018, s. 167) På Simone de Beauvoir sin tid var dette en kamp som i stor grad handlet om politisk frigjøring av flere nasjoner, noe som også vil være aktuelt i dag, men tanken hennes om å kjempe for andres konkrete frihet vil også aktualiseres i dag når man ser hvordan vanskeligstilte nasjoners ressursgrunnlag står i fare.

Gullmedalje NM hifi 2022. Stina Ringdal Strøm, Bergen katedralskole

På den ene siden kan man hevde at egoismen driver verden fremover. Kapitalismens forankring i egoets behov har ført til enormt mange materielle goder. Men det kan være grunn til å stille spørsmål rundt hva slags verden egoismen driver oss fremover mot. Vi produserer mer enn hva vi evner å bruke. Hvilke konsekvenser får denne materialismen for menneskets sjeleliv? Søren Kierkegaard omtalte menneskets sjelelige utvikling i form av stadier, og man kan si at det er det nederste stadiet, det estetiske stadiet, som fører kapitalismen. (Moum, 2018, s. 141) Kapitalismen slik vi kjenner den i dag, der man er avhengig av etterspørsel etter en rekke varer og tjenester som ikke er strengt tatt nødvendige, baserer seg på en befolkning som befinner seg på det estetiske stadiet. «Pengar er langt ifrå det største gode, ikkje det næst største heller», skriver Arne Garborg, og understreker med dette en oppfatning om at penger ikke kan kjøpe mening. (Garborg, 1920) Kapitalismen gir velstand, men ikke sjelelig substans. Tvert imot, mener Kierkegaard, å befinne seg på det estetiske stadiet fører med seg rastløshet og angst. (Kierkegaard, 2018, s. 141)

Man begrunner kapitalismen med dens utvikling og goder, men har vi nådd et bikkepunkt? For mennesker som lever i velstående samfunn som Norge, kan den overveldende velstanden kanskje til og med stå i veien for selvrealisering, som ifølge Kierkegaard innebærer søken etter noe hinsidig. (Moum, 2018, s. 142) Dette vil stå i kontrast til Nietzsches tenkning om herremoral og selvutfoldelse. Han ville kritisert Kierkegaard sin avhengighet av å søke mening i noe større enn mennesket og hans undervurdering av sanseopplevelser. Tanken om at materialismen kan nå et bikkepunkt er noe Nietzsche muligens ville sagt at tilhører en slavemoral. (Moum, 2018, s. 148-149) Likevel kan man si at Nietzsches individorienterte meningsmodell vil vise seg selvdestruktiv i møte med dagens globale kriser. En selvutfoldelse og materiell overflod som truer jordens ressursgrunnlag, er ikke en selvutfoldelse som kan vare. Det er imidlertid viktig å understreke at materielle goder fortsatt er nødvendige, selv om sanselige opplevelser undervurderes i Kierkegaards filosofi. Slik Beauvoir forklarer det, trenger man et visst konkret grunnlag å basere sin frihet på. Men det vil muligens være en

overvurdering å si at dette konkrete grunnlaget behøver en dobling av norsk forbruk innen 2050.

Det moderne forbrukersamfunnet vi har i dag har sine røtter fra industrialiseringens morgen på slutten av 1700-tallet. Den kapitalistiske økonomien har utspring fra blant annet Adam Smith og David Ricardos gode intensjoner, men den kan også begrunnes ut fra menneskets selvopprettholdelsesdrift og haget etter utvikling for egen vinning. Kapitalismen har ført til både positive og negative konsekvenser. De negative konsekvensene, som klimakrisen, er kritiske å forholde seg til umiddelbart. Spørsmålet som gjenstår da, er om det å føre kapitalismen på et bærekraftig spor er mulig eller ei. Da vil mange hevde at utgangspunktet for kapitalismen er for antroposentrisk til at dette er en mulighet. Antroposentrismen er ikke i samsvar med økologiens realiteter. Andre vil mene at kapitalismen er veien fremover, og at motivasjonen en konkurranseøkonomi skaper, vil være løsningen på dagens globale kriser. Likevel, der noen mener at kapitalisme driver verden fremover, og at dette til og med kan begrunnes i menneskets moral og natur, vil andre stille spørsmål rundt om veien vi drives fremover på er ønskelig. Om kapitalismen ikke er en sunn eller ønskelig leveform, burde spørsmålet rundt muligheten til bærekraftig utvikling i realiteten falle fra. I et høyt utviklet kapitalistisk samfunn, vil man ikke legge til rette for meningssøken, men heller til overfladisk materialisme, og når utviklingen allerede har gått for langt flere steder, vil det ikke gi mening å tilrettelegge for kapitalismens videre eksistens, om det så skulle vært på en grønnere måte. Et system som skaper naturkriser og enorme ulikheter uten å engang gi oss mer innhold i livene våre, er ikke et system som er verdt å bevare. Over 30 år siden begrepet ble lansert, har

Gullmedalje NM hifi 2022. Stina Ringdal Strøm, Bergen katedralskole

bærekraftig utvikling levert lite av hva den har lovet. Dermed kan man konkludere med at bærekraftig utvikling er verken mulig eller ønskelig.

Kilder:

- Fjeld, Anders. (11. mars 2021). Store norske leksikon. «Adam Smith».

https://snl.no/Adam_Smith Lastet ned: 10.05.2022

- Garborg, Arne. (1920). «Um pengar». Hentet fra forberedelseshefte.

- Moum, Tommy (mfl.). (2018) *Historie og filosofi 2*. Oslo: Cappelen Damm AS

- Hansen, Arve (mfl.). (27. april 2013). Aftenposten. «Forbruk på autopilot». Hentet fra forberedelseshefte.

- Hansson, Rasmus (mfl.). (18. mai 2015). Dagbladet. «Vi får ikke bedre livskvalitet av tre ganger mer materielt forbruk». Hentet fra forberedelseshefte.

- Hessen, Dag O. (5. august 2001). Dagbladet. «Den legitimerede egoisme». Hentet fra forberedelseshefte.

- Vetlesen, Arne Johan. (mfl.). (18. mars 2014) Klassekampen. Utdrag fra: «Jobb nummer én». Hentet fra oppgavehefte.